

“El panòptic”

JEREMY BENTHAM

TRADUCCIÓ D'EDUARD MIRA. EDICIÓ I PRÒLEG A CURA DE JOSEP RAMONEDA

Edicions 62 i Diputació de Barcelona, 1985

140 pàgines

La subtil tecnologia del Poder

Com és sabut, el dinou fou un segle un tant contradictori. Entre d'altres paradoxes, cal assenyalar que el dinou va «inventar» les llibertats, però també la societat disciplinària —o l'ordre burges, si així ho preferiu—, que es caracteritza per l'inici d'un projecte (més o menys subtil) de dominació destinat a difondre la disciplina i la «normalitat» per tot l'entramat social. A *Surveiller et punir*, Michael Foucault resum la substantivitat i la funció d'aquesta societat disciplinària amb la seva claredat habitual quan parla de «l'existència de tot un conjunt de tècniques si d'institucions que s'atribueixen la tasca de mesurar, controlar i corregir els anormals». Doncs bé, *El panòptic* de Jeremy Bentham (I) no és altra cosa que la figura arquitectònica que inspira l'esmentada societat disciplinària.

Què és el panòptic? En principi, i com diu el mateix Bentham, és «una simple idea d'arquitectura» per a un nou tipus de presó: a la perifèria, una construcció en forma d'anell; al centre, una torre amb grans frinestrals que s'obren cap a la cara interior de l'anell. La construcció perifèrica està dividida en cel·les, cadascuna de les quals travessa tota l'amplària de la construcció. Aquestes cel·les tenen dues finestres, una que dona a l'interior i que es correspon amb les finestres de la torre, i l'altra, que dona a l'exterior i que permet que la llum travessi la cel·la d'un cap a l'altre. N'hi ha prou de situar un vigilant a la torre central per vigilar tots els presos ja que l'efecte de contrallum fa que des de la torre es puguin percebre les siluetes de tots els habitants de les cel·les de la perifèria sense que els presos puguin veure el vigilant. En

resum, hi ha tants petits teatrins com cel·les, en els quals cada actor (pres) està sol, perfectament individualitzat i vigilat. No s'ha de ser gaire perspicax per adonar-se que el panòptic (nom triat per Bentham per designar aquest edifici que té «la facultat de veure amb un sol cop d'ull tot allò que s'hi esdevé») és molt més que la simple idea d'arquitectura de què parla Bentham. En efecte, el panòptic permet elevar el principi d'inspecció a una categoria suprema i omnipresent. Per què? Senzillament, perquè el panòptic, mitjançant el qual es pot «veure sense ésser vist», aconseguix que els individus que es treben dins se sentin constantment vigilats o, almenys, pensin que ho són. En altres termes, el panòptic indueix els seus habitants a un estat conscient i permanent de control. Cal afegir-hi, a més, que la idea arquitectònica de Bentham té un altre avantatge: és molt econòmica pel fet que permet, com diu l'autor, que una sola persona vigili la «multitud més gran que mai s'hagi hostatjat sota un mateix sostre».

Qui vulgui detalls del projecte de Bentham, els trobarà en els dos textos que componen l'edició catalana, d'*El panòptic*. En efecte, qui ho desitgi hi trobarà els detalls de construcció (tipus de materials a emprar, sistema de distribució d'aigua, calefacció, etc. i els detalls d'administració, normes de funcionament, càstigs, ocupacions dels individus reclosos, alimentació, higiene, instrucció, esbarjo, etc.). L'única cosa que es troba a faltar en l'edició catalana (que conté un pròleg de Josep Ramoneda i també una cronologia i una bibliografia) és el plànol del panòptic, que apareix en l'edició (ja «clàssica») de

les obres de Bentham feta per Bowring, i que ha estat reproduïda en d'altres edicions més recents dels treballs de Bentham.

Si bé Bentham, en dissenyar el panòptic, no volia sinó substituir les lúgubres, insanes i terrorífiques presons de l'època per unes altres amb òptimes condicions sanitàries i de seguretat que asseguressin «la bona conducta actual i la reforma futura dels presos», no és menys cert que el mateix autor era conscient del caràcter generalitzable de la seva idea. En efecte, i com diu de forma contundent el mateix Bentham, el panòptic és aplicable «sense excepció a tots els establiments on s'ha de mantenir controlats sota inspecció un cert nombre d'individus en un espai massa vast per poder-lo cobrir o envoltar de construccions. No importen gens les diverses destinacions, a vegades contràries potser, dels establiments: castigar els criminals inveterats, custodiar els bojos, reformar els viciosos, isolar els suspects, donar feina als ociosos, mantenir els indigents, guarir els malalts, instruir aquells que volen aprendre un ofici, o educar les generacions futures. En un mot, es tracta de presons de reclusió per a condemnats a cadena perpètua, per a la reclusió dels que estan pendents de judici, de centres penitenciaris, de cases de correcció, de cases de treball per als pobres, de fàbriques, de manicomis, d'hospitals o d'escoles».

Jeremy Bentham

El panòptic

Clàssics del pensament modern

Edicions 62 / Diputació de Barcelona